

УДК 061.22:811.161.2'374 (477.83-25)

НАУКОВИЙ ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКАРСТВА У ЛЬВОВІ: ІСТОРІЯ І ДОСВІД

Ганна Войтів, Ольга Кровицька

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
відділ української мови,
вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026, Україна,
e-mail: sadovi7@gmail.com*

У статті розглянуто проблеми сучасної лексикографії, наголошено на відмінностях власне лексикографії, яка дає цілісне уявлення про словниковий опис мови, осмислення мови через словники, і словникарства, тобто практики укладання словників різних жанрів. Зосереджено увагу на багаторічній праці над укладанням словників різних жанрів (історичних, діалектних, перекладних, навчальних) у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, на поєднання теоретичного і практичного в діяльності колективу лексикографів.

Ключові слова: сучасна лексикографія, теорія лексикографії, історичний словник, діалектний словник, словникарство.

Сучасну науку про словники прийнято трактувати у двох вимірах, як: теоретичну галузь мовознавства (лексикографія) і практичну (словникарство). “Словникарство – це, по-перше, практика укладання словників, по-друге, словники певної мови різного типу і статусу і, по-третє, словникова індустрія. Лексикографія – це доцільно організоване знання, що дає цілісне уявлення про все різноманіття питань та завдань, пов'язаних зі словниковим описом мови, або, ширше, словниковим осмислення мовної картини світу” [10, с. 22–23].

Незмінний інтерес, зокрема, викликає низка навчальних словників, що їх упродовж багатьох років укладав професор Левко Полюга: “Короткий тлумачний словник” (К., 1978, у співавт.), “Тлумачний словник” (К., 1999, у співавт.); “Словник українських морфем” (Львів, 2000), “Словник антонімів” (К., 1987), “Словник синонімів української мови” (К., 2001). До авторських колективів окремих словників входили науковці з-поза меж відділу. Зокрема у лексикографічних проектах із навчальної лексикографії, які відрізняються комплексним характером і можуть бути використані як правописні довідники, реалізовано новаторські ідеї професора Олександри Сербенської. Наприклад, особливістю структури словникової статті універсального “Словника труднощів української мови” (К., 1989) (автори Д. Гринчишин, О. Сербенська, З. Терлак) стало використання так званої заборонної позначки, яка застерігає користувача від непра-

вільного слововжитку й орієнтує на мовні норми. На той час словник вирізнявся серед видань такого типу рівнем лексикографічного опрацювання, обсягом порушених проблем (слововжиток, вимова, словозміна, словотворення, сполучуваність, керування).

Увагу широких кіл читачів привернув невеликий за обсягом “Словник паронімів української мови”, укладений Олександром Сербенською та Дмитром Гринчишиним. У передмові автори зазначають: “Перша спроба, перше видання... То ж все, що властиве першим спробам, властиве й нашому словнику” [8, с. 6]. У словникові описано понад 1 000 паронімів – близьких за звучанням, але різних за значенням слів, які найчастіше трапляються в підручниках, науково-популярних виданнях, публіцистиці, засобах масової інформації, художній літературі та побутовому мовленні. Досить оригінальною є побудова словникової статті, яка складається з кількох частин: у першій містяться загальні зауваження про пароніми заголовного ряду, до їх числа входить вказівка на спільне та відмінне в їхній будові, подано ряди неповних паронімів, відзначається здатність неповних паронімів вступати в синонімічні ряди. У другій частині кожен паронім опрацьовано за значенням, функціонуванням та особливостями сполучень. Наприкінці словникової статті подаються похідні пароніми (якщо вони є у сполученні з іншими словами). Основну увагу звернено на розкриття лексичного значення паронімів, причому наведено лише ті значення, які допомагають розрізнити слова-пароніми і які на сучасному етапі розвитку української літературної мови вважаються нормативними. Наприкінці словника вміщено покажчик аналізованих слів і покажчик паронімічних гнізд.

Актуальні питання стилістики, що стосуються практичного засвоєння української мови, новітній підхід до питань культури мови втілено у “Словнику-довіднику з культури української мови”, надрукованому у Львові в 1996 р. На сторінках цього видання авторський колектив (Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак), узявши за основу матеріал “Словника труднощів...”, збагатив реєстрове та ілюстративну частини словника, по-новаторськи підійшов до творення словникової статті. Цей словник належить до популярних останнім часом комбінованих словників, які містять необхідну різнорівневу інформацію про лексичну одиницю (реєстрове слово). До реєстру словника занесені малозрозумілі слова, а також ті, що складні в написанні, наголошуванні, у творенні відмінкових форм, таким чином, у ньому можна знайти відповіді на найрізноманітніші питання, що стосуються практичного засвоєння рідної мови. Розглядаючи особливості слововживання, словотворення і формотворення, автори “користуються методом “антидиктанту”, який прийнятий у світовій дидактиці і сконденсовано відтворений у фразеологізмі “на помилках вчаться” [6, 1996, с. 8]. Ця лексикографічна праця визнана однією із кращих серед словників, поданих на конкурс у межах програми “Трансформація гуманітарної освіти в Україні”.

Упродовж кількох десятиліть працівники відділу відбирали лексичний матеріал для створення картотеки “Словника гуцульських говірок”, до якої увійшли розписані польові записи, рукописні словники, фольклорні та художні твори та ін. У 1997 році опубліковано “Гуцульські говірки: короткий словник” (укладачі: Г. Гузар, Я. Закревська, У. Єдлінська, В. Зеленчук, Н. Хобзей; відп. ред. – доктор філологічних наук, професор Я. Закревська).

Лексикографічне опрацювання гуцульського говору продовжено у словникові “Гуцульські світи. Лексикон” (Львів, 2013) (автори: Н. Хобзей, Т. Ястремська, О. Сімович, Г. Дидик-Меуш), який увійшов до серії “Діалектологічна скриня” (започаткована у 2003 році). Тут зафіксовано лексичне багатство гуцульських говірок XIX–XXI ст., почерпнуте із Картотеки словника гуцульських говірок, етнографічних матеріалів, а також власних експедиційних записів укладачів цього словника. Уміщено також і мінітексти. У вступній частині статті Наталія Хобзей зазначає: “Лексикон “Гуцульські світи” – лише спроба показати багатогранність гуцульського слова, його “інакшість”, але водночас спорідненість із усім українським мовним світом” [19, с. 14].

У цій серії опубліковано також “Слова з Болехова” (Львів, 2017) Юрія Гнатишака, словникаря-аматора, який потребував професійного погляду на зібраний діалектний матеріал. Словник вийшов завдяки тісній співпраці з лексикографами-науковцями відділу.

Оригінальним надбанням “Діалектологічної скрині” став словник міського койне – “Лексикон львівський: поважно і на жарт” (Львів, 2009 р. – перше видання; Львів, 2012 р. – друге видання, доповнене і перероблене; Львів, 2015 р. – третє видання, змінене і доповнене). Його авторки – Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш.

Важливою сторінкою української лексикографії стала праця над “Польсько-українським словником”, який започаткував лексикографічний напрям у діяльності відділу української мови. Принципи створення словника опублікувала професор Лукія Гумецька у 1949 році, а двотомний, на той час найбагатший та найповніший, “Польсько-український словник” побачив світ у 1958–1960 роках. До складу редакційної колегії входили: Антін Генсьорський, Лукія Гумецька (головний редактор), Іван Керницький, Михайло Онишкевич, Михайло Рудницький; укладачами були: Дмитро Бандрівський, Антін Генсьорський, Лукія Гумецька, Пилип Деркач, Уляна Єдлінська, Іван Керницький, Олександр Тисовський.

Аналітичні дослідження актуальних питань сучасної літературної мови, а також теоретичні розвідки узагальнювального характеру практично неможливі без погляду в діяхронію у мові. Тому настільки важливими є лексикографічні праці історичного плану. “На відміну від інших типів словників (двомовних-перекладних, тлумачних, етимологічних, галузевих) вони належать до тих капітальних праць, які створюються по суті лише один раз і стають у пригоді не тільки мовознавцям, а й усім тим, хто вивчає історичне минуле народу, історію його матеріальної й духовної культури. Вони є тим фундаментом, на який повинні спиратися найрізноманітніші дослідження в галузі мовознавства” [5, с. 5].

Історичні словники по-своєму інтерпретують історію слова, розвиток його семантичної структури і форми, демонструють етапи пізнавальної та розумової діяльності кожного народу. Ще свого часу І. Огієнко вказував на цінність історичного словника, вітаючи появу двох зошитів словника Є. Тимченка: “Історичний словник української мови! Мрія трьох поколінь українських мовознавців. Та це ж тепер сотні рук (і не тільки) хапливо потягнуться до нього, як до вищого трибуналу, як до найавторитетнішого джерела за виясненням найрізноманітніших питань і темних загадок із обсягу не тільки чистого мовознавства. До цього Словника, в першу чергу, негайно звернуться

всі мовознавці, і не тільки слов'янські, шукаючи в них відповіді на питання, що їх у кожного з фахових лінгвістів назбиралося чимало" [12, с. 322–323].

Із кінця 50-х років у відділі української мови розпочинається підготовка до укладання історичного словника української мови. Теоретичні засади створення цього словника детально висвітлені насамперед у праці проф. Л. Гумецької "Принципи створення історичного словника української мови" (1958). На її думку, "історичний словник української мови повинен відбивати мову пам'яток українського письменства різних віків і різних стилевих жанрів у всій складності їх лексичних компонентів; селекція лексики опрацьованих пам'яток на основі суб'єктивних смаків і поглядів укладача чи редактора в історичному словнику не повинна мати місце" [9, с. 9].

Як зазначено у передмові, словник староукраїнської мови XIV–XV ст. задуманий як словник-тезаурус: він містить усі слова всіх пам'яток указанного періоду, покладених у його основу. До словника входять тільки пам'ятки ділового стилю. Значну частину джерел словника складають грамоти, написані в канцеляріях Молдавського князівства, де "західноруська" мова вживалася в той час як єдина. Серед грамот – дарчі, підтвердні, купчі, жалувані, договірні, присяжні, розсудні, правові, розмежувальні. До джерельної бази входили також листи, тестаменти, інвентарі, люстрації, угоди, статuti та ін. Мовні особливості цих документів, незважаючи на певний відсоток молдаванізмів і середньо-болгаризмів, виявляють повний збіг з українським варіантом писемно-літературної мови, зокрема у них засвідчені: 1) українські риси, спільні з усіма східнослов'янськими мовами (повноголосся, вокалізація ь, ь, розвиток носових); 2) риси, які тією чи іншою мірою властиві всій українській мовній території (заміна о, е в новому закритому складі як результат подовження; сплутування етимологічних ы-и; сплутування ненаголошених е-и); 3) риси, які властиві південно-західним говорам української мови (сплутування ненаголошених о-у: уживали/оживали; перехід а —> е після палатальних: узети; протетичне в – перед початковим а (ватаман) та ін.

Використано пам'ятки, які зберігалися в архівах і бібліотеках Москви, Ленінграда (Санкт-Петербурга), Львова, Вільнюса, Кишинєва, Києва та ін. Найраніша пам'ятка, яка увійшла до словника, датується 1322 р. – "Фундушевий запис князя Любарта Гедиминовича про надання церкві св. Івана Богослова у Луцьку сіл Рожище, Теремное, Бущу, Мезоч та ін.", остання пам'ятка – 1500 р. – "Привілей короля Олександра пану віленському, князю Олександру Юрійовичу на сім служб людей Шатрановичів у Скидельській волості".

Над створенням "Словника староукраїнської мови XIV–XV ст." працювали: відповідальний редактор проф. Лукія Гумецька, лексикографи-укладачі Іван Керницький, Дмитро Гринчишин, Уляна Єдлінська, Валентина Карпова, Лев Полюга, Михайло Худаш, Розалія Керста, Марта Сенів, Олександра Захарків. Цей словник у 1978 році було відзначено першою академічною премією ім. І. Франка.

Хронологічним продовженням історичного словника став "Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.", який побудований на інших засадах, ніж попередній. Тут уперше здійснено лексикографічне опрацювання мови епохи українського бароко із залученням широкого корпусу тогочасних джерел. Надзвичайно велике ба-

гатство пам'яток української мови XVI – першої половини XVII ст. вимагало спеціального відбору їх для словника. Тому основними принципами при опрацюванні джерел стали: 1) залучення пам'яток з різних територій України, а також з-поза її меж, якщо вони писані українською мовою; 2) залучення пам'яток різних за стилями та жанрами; 3) якнайширше залучення рукописних пам'яток, стародруків, а також тих, що надійно видані з філологічного погляду. До канону джерел “Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.” увійшло понад три з половиною тисячі одиниць. “Серед цих пам'яток переважають ті, що написані на території України – із Волині, Галичини, Наддніпрянщини, Поділля, Полісся, Закарпаття. Вони становлять більше 80 % (понад 2700 одиниць) від загальної кількості всіх залучених до Словника пам'яток. Менше, ніж 20 % (приблизно 800 одиниць) складають пам'ятки, написані староукраїнською мовою поза межами України – у Польщі, Литві, Молдові, Румунії, Білорусі, Греції, Франції, Італії, Єгипті.

Найчисленнішими є пам'ятки, що вийшли з канцелярії Польщі – понад 400. Найбільше таких документів написано у Кракові (154), Одрехові (118), Варшаві (76), Любліні (24), Петркові (18), Володаві (6), Перемишлі (6). Значно рідше писали українські документи в інших містах Польщі (Торунь, Томашів, Медика, Віслиця, Гданськ, Устрики, Замосць)” [7, с. 133].

Робота над Словником української мови XVI – першої половини XVII ст. почалася в 1975 р. від виявлення, аналітичного дослідження і добору пам'яток, які мали увійти в канон джерел майбутнього словника. Протягом трьох років в архівах та рукописних відділах бібліотек України (Києва, Львова, Харкова, Одеси, Чернівців, Ужгорода), Росії (Москви, Санкт-Петербурга), Литви (Вільнюса) працювали в основному автори попереднього словника: Дмитро Гринчишин, Олександра Захарків, Іван Керницький, Розалія Керста, Мирон Онишкевич, Лев Полюга, Марта Сенів, Михайло Худаш, а також Ярослава Закревська, Надія Осташ, Ольга Федик. Мовний аналіз пам'яток здійснювала також проф. Лукія Гумецька.

У підборі матеріалу авторському колективі надавали допомогу вчені інших наукових осередків: професори Степан Бевзенко, Олекса Горбач, Йосип Дзєндзелівський, Михайло Жовтобрюх, кандидати філологічних наук Уляна Єдлінська, Олег Купчинський, Ігор Мицько, Петро Тимошенко, Федір Ткач, Інна Чепіга.

Як у випадку з кожним великим колективним науковим дослідженням, тут найважливішу роль відіграє співпраця авторів і “особистість автора як суб'єкта реалізації лексикографічного процесу... Вивчення й аналіз лексикографічних надбань дають змогу створити цілісний образ автора-словникаря...” [14, с. 21]. Досвідчених лексикографів характеризують “інтелект, ерудованість, спостережливість, зосередженість, послідовність, цілеспрямованість тощо” [14, с. 21].

Словникова стаття історичного словника – це особливе опрацювання лексичного матеріалу, засвідченого у пам'ятках певного історичного періоду, із урахуванням усіх фонетичних, графічних, орфографічних, морфологічних, словотвірних варіантів слова, із документуванням усієї інформації про слово (територія, хронологія, назва пам'ятки, у деяких випадках скорочена назва архіву та бібліотеки).

Атрибутом кожного історичного словника є не тільки писемні пам'ятки, а й сам підхід до явищ мови, адже такий словник “повинен аналізувати (й оцінювати) їх у часі, у русі; він демонструє (наскільки це дозволяють межі і форми лексикографічного видання) процес розвитку мови у цьому чи іншому часовому проміжку та періоді” [18, с. 6]. Лише текст писемної пам'ятки може бути єдиним джерелом для створення реєстру словника та ілюстративної частини. Уся граматична характеристика і лексичне значення також ґрунтується виключно на матеріалі опрацьованих текстів. Щоб встановити семантику, лексикограф зобов'язаний взяти до уваги всі цитати, які стосуються реєстрового слова. Якщо для значеннєвої характеристики потрібен ширший контекст, аніж на конкретній картці-цитаті, то можна деталізувати семантику слова завдяки інформації з попередніх і наступних карток.

Оскільки змісту пам'яток інколи не достатньо для розкриття значення староукраїнського слова, особливо коли йдеться про соціально і культурно марковану лексику, пов'язану із державним і міським устроєм, господарством, торгівлею, правом, звичаями, обрядами, військом, церковними справами, предметами побуту та ін., необхідно звертатися до позамовної інформації. При цьому треба зважати на загрозу “осучаснення” семантики, коли одне й те ж слово в історичний період і на сьогодні вживається на означення не тотожних реалій. Наприклад, **Борщъ, борьщъ** (*назва рослини*) борщ, борщівник [16, в. 3, с. 38].

Перед авторами історичного словника завжди стоїть проблема взаємопроникнення двох систем – давньої і сучасної. Тому виклад сучасною мовою значення будь-якого поняття, яке стосується конкретно-історичного періоду, завжди пов'язаний із накладанням різних світів, різних поглядів.

Значення реєстрового слова викладається через: 1) переклад, напр. **Листра** (*міра ваги*) фунт [16, в. 16, с. 47]; 2) розгорнуте тлумачення, напр. **Конкрсь** (*збір людей у якомусь конкретному місці і часі*) зібрання, згромадження [16, в. 14, с. 232], **Кончерь** (*вид холодної зброї*) кинджал з довгим вузьким клинком [16, в. 14, с. 250]; 3) синонімічні ряди, напр. **Лукаво**. Лукаво, підступно, лицемірно [16, в. 16, с. 108]. Викладаючи значення, “автор дефініції має поставити себе на місце когось, хто не має ані найменшої гадки, що це слово означає, й спробувати передбачити, які хибні асоціації може спричинити кожна чернеткова версія означення, аж поки напише таку дефініцію, що її буде неможливо зрозуміти неправильно” [15, с. 166].

Особливої подачі вимагають фразеологізми, напр. **бити чоломъ** [16, в. 2, с. 89], **за серце взяти** [16, в. 4, с. 39], **пульвеку збавити** [16, в. 11, с. 59], **огнемъ дышати** [16, в. 8, с. 246]. “Саме у фразеології максимально сконцентровано культурно детерміновану семантику, яка і відображає своєрідну картину світу, і водночас вдосконалює систему уявлень, які цю картину творять” [20, с. 7]. Кожне стійке та лексикалізоване словосполучення, виявлене у ширших контекстах, залучено до словникової статті і проілюстровано відповідною цитатою. Наприклад, цитатний матеріал до слова **домъ** дає підстави виділити 23 словосполучення, які стосуються різних значень слова: **1.** (*споруда для житла, господарських і адміністративних потреб і т. ін.*) будинок; дім, будівля: **домъ (думъ) братский, домъ гостинный; домъ друкарский, домъ купецкий,**

домъ нечистый, домъ радецкий, домъ судовый, домъ шинковый, домъ школный, ніанственный домъ, шпиталский домъ; 2. (приміщення, у якому живуть люди; житло) дім: **домъ вольный, наемный домъ; 3.** Храм, церква, монастир: **домъ божий, домъ вѣры, домъ духовный, домъ костельный, домъ молитвенный, домъ церковный; 4.** (пристанище праведників після смерті) потойбіччя: **домъ вѣчный, пекельный домъ; 5.** Батьківщина, рідний край: **домъ отчизный, отчизны домъ** [16, в. 8, с. 122–125].

Оптимальним варіантом дифеніції вважається використання відповідної сучасної фраземи: **приходить до згоди** – приходити до згоди [16, в. 11, с. 155]; **закон божий** – (християнські догми) закон Божий [16, в. 10, с. 67]. В іншому випадку доводиться застосовувати тлумачення: **въ згодѣ** – у дружбі, мирно, злагоджено [16, в. 11, с. 155], **закон чинити** – здійснювати церковні обряди [16, в. 10, с. 68].

Однією із засад укладання історичного словника української мови є максимальне відображення народнорозмовних елементів у тогочасній лексиці. Звернімо увагу лише на дві пам'ятки, які фіксують велику кількість таких лексичних одиниць. Наприклад, у “Пересопницькому євангелії” (1556–1561 рр.) засвідчені такі слова: **гадка** (351 зв.), **глек** (356), **глина** (384 зв.), **горличка** (214), **гречка** (154), **домовитий** (471 зв.), **діра** (135), **дочка** (252), **запона** (194 зв.), **когоуть** (410 зв.), **курчата** (100 зв.), **лисиця** (279), **лопата** (27), **лоза** (414 зв.) та ін. У “Лексиконі словенороському” П. Беринди (Київ, 1627) — **гараздъ** (5), **гончаръ** (222), **дахъ** (103), **крукъ** (222), **молодець** (310), **молодицѧ** (Там само), **невѣстка** (229), **немовлятко** (60, 300), **оздоба** (103), **родичъ** (77), **сотникъ** (230) та ін.

Оскільки джерельна база фундаментальних історичних словників представлена пам'ятками розмаїтих стилів і жанрів, у більшості випадків реєстрове слово засвідчене у пам'ятках двох, трьох, а подекуди і більшої кількості стилів. Функціонально-стилістична диференціація стала однією із засад бароко. “Провідному значенню жанрово-стилістичної диференціації відповідало зростання уваги до конкретного тексту, зокрема до його жанру. Звідси – інтенсивна жанрова розбудова текстів Бароко в XVII–XVIII ст.” [13, с. 331]. Завдання укладача не опустити стильових особливостей, якнайширше відобразити їх за допомогою позначок, ремарок та ілюстрацій. Зауважмо, що роль ілюстрації в історичному словникові неocenенна. Крім того, що цитати документально підтверджують наявність слова в писемних джерелах конкретного періоду, його семантику, хронологічні рамки фіксації і характеризують слово з лінгвогеографічного погляду, з огляду на його сполучуваність та ін., вони ще й містять історичну, етнографічну, географічну, соціально-суспільну інформацію, яку можуть почерпнути фахівці із різних галузей знань. Уміщений у словнику ілюстративний матеріал у багатьох випадках набуває самодостатніх рис і не обмежується рамками конкретної словникової статті. Зразком таких тенденцій можуть бути статті з однокореневими реєстровими словами, де цитати з різножанрових пам'яток творять єдине ціле, яке акумулює сутність конкретного семантичного поля. Наприклад, словникові статті з коренем ***вѣр**: **Вѣра, Вѣрене, Вѣренъ, Вѣрити, Вѣритисѧ, Вѣрка, Вѣрне, Вѣрней, Вѣрно, Вѣрность, Вѣрный, Вѣрнійший, Вѣрованѧ, Вѣровати, Вѣроватися, Вѣроятіє, Вѣрующий, Вѣрогодный** [16, в. 6, с. 145–158].

Засади словника не передбачають введення до реєстру ономастики, крім власних назв відапелятивного походження, які у багатьох випадках стають єдиним свідченням існування слова в українській мові досліджуваного періоду, що підтверджують, зокрема, словникові статті **Бублик** [16, в. 3, с. 82], **Вареник** [Там само, с. 177], **Гарбузь** [16, в. 6, с. 192], **Голубко** [16, в. 7, с. 10], **Забіяка** [16, в. 9, с. 200], **Кисель** [16, в. 14, с. 102], **Кислиця** [Там само, с. 103], **кисличка** [Там само], **коржик** [16, в. 15, с. 16], **Коржъ** [Там само], **Коровька** [Там само, с. 23], **Коровай** [Там само], **Крамарчук** [Там само, с. 80], **Ластивочка** [Там само, с. 238]. Однак власні назви повсюдно засвідчені у цитатному матеріалі. Давні пам'ятки різняться щодо фіксації ономастичної лексики. Антропоніми найчастіше зафіксовані в описах замків, судових справах, інвентарях міст, геральдичних віршах, особливо в унікальному “Реєстрі війська Запорозького”, топоніми і мікротопоніми – у розмежувальних грамотах, християнські власні імена, назви античних богів і героїв – у текстах релігійного стилю, імена історичних діячів, правителів – у літописах, хроніках та ін.

Сказаним вище далеко не обмежується коло проблем, пов'язаних із історичним словником, зокрема проблема запозичень, омонімії, переносного та образного значень, особливостей синтаксису та ін. Отже, у статті проаналізовано шляхи становлення і розвитку львівської лексикографічної школи та деякі найважливіші результати діяльності словників відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича у галузі практичної та теоретичної лексикографії.

Список використаної літератури

1. Войтів Г., Кровицька О. Геральдична поезія XVI–XVII століть як джерело історичного словника / Ганна Войтів, Ольга Кровицька // Писемні пам'ятки: від картотеки до словника / Відп. ред. Г. Дидик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013 (Серія “Історія мови”). – С. 187–209.
2. Войтів Г., Кровицька О. Євангельський текст і “Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.” / Ганна Войтів, Ольга Кровицька // У силовому полі мови. Інні Петрівні Чепізі / Інститут української мови НАН України: упорядн. Г. В. Воронич. – К. : КММ, 2011. – С. 45–53.
3. Войтів Г., Кровицька О. Критерії добору ілюстративного матеріалу в історичному словнику / Ганна Войтів, Ольга Кровицька // Мовні обрії: Збірник пам'яті Левка Полони / Відп. ред. О. Сімович. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013 (Серія “Історія мови”). – С. 34–48.
4. Гринчишин Д. Г. Здобутки відділу мовознавства в галузі лексикографії / Дмитро Гринчишин // Українська історична та діалектна лексика; збірник наукових праць. – Вип. 2. – К. : Наукова думка, 1995. – С. 37–44.
5. Гринчишин Д. З історії створення історичного словника української мови / Дмитро Гринчишин // Українська лексика в історичному та ареальному аспектах / АН УРСР. Інститут суспільних наук; відп. ред. Р. Й. Керста. – К. : Наукова думка, 1991. – С. 5–18.
6. Гринчишин Д. Словник-довідник з культури української мови / [Дмитро Гринчишин, Анатолій Капелюшний, Олександра Сербенська, Зеновій Терлак]. – Львів, 1996.
7. Гринчишин Д. Пам'ятки української мови XVI – першої половини XVII століть / Дмитро Гринчишин // Збірник пам'яті Ярослави Закревської. Діалектологічні студії 3 / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів, 2003. – С. 132–142.

8. Гринчишин Д. Словник паронімів української мови / Дмитро Гринчишин, Олександра Сербенська. – К. : Рад. шк., 1986. – 221 с.
9. Гумецька Л. Принципи створення історичного словника української мови / Люкя Гумецька. – Київ, 1958. – 24 с.
10. Демська О. Вступ до лексикографії / Оріся Демська. – К. : Вид. дім “Кієво-Могилянська академія”, 2010. – 266 с.
11. Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика [монографія] / Ольга Кровицька. – Львів, 2005. – 175 с.
12. Огієнко І. Історичний словник української мови за редакцією Є. Тимченка / Іван Огієнко // Рідна мова. – 1933. – Ч. 10. – С. 322–323.
13. Передрієнко В. Бароко в контексті стильового розвитку староукраїнської літературної мови другої половини XVI – початку XVIII ст. / Віталій Передрієнко // Матеріали VI Міжнародного конгресу українців. Мовознавство : Збірник наукових статей. – К., 2000. – Кн. 5. – С. 328–336.
14. Полюга Л. Особистість автора в лексикографічній творчості / Левко Полюга // Слово і доля: Збірник на пошану Уляни Єдлінської / Редкол. : Я. Ісаєвич (голова), Н. Хобзей (відп. ред.), Г. Дидик-Меуш, О. Сімович, М. Чікало / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 14. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 277–282.
15. Сидні І. Лендау. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії / Пер. з англ. – Київ : К.І.С., 2012. – 479 с.
16. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. – Львів, 1994–2013. – Вип. 1–15 (видання не завершено).
17. Словник староукраїнської мови XIV–XV вв. Пробний зошит. – Київ : Наукова думка, 1964. – 189 с.
18. Сорокин Ю. Что такое исторический словарь? // Проблемы исторической лексикографии. – Ленинград, 1977. – С. 4–27.
19. Хобзей Н. Гуцульські світи. Лексикон / [Наталія Хобзей, Тетяна Ястремська, Оксана Сімович, Ганна Дидик-Меуш]. – Львів, 2013. – 666 с.
20. Черевко І. Фразеологія у пам'ятках української мови XVI–XVII ст.: семантика, структура, стиль [монографія] / Ірина Черевко. – Львів, 2013. – 236 с.

Referens

1. Voitiv H., Krovyt'ska O. Heraldychna poeziiia XVI–XVII stolit yak dzherelo istorychnoho slovnyka / Hanna Voitiv, Olha Krovyt'ska // Pysemni pamiatky: vid kartoteky do slovnyka / Vidp. red. H. Dydyk-Meush. – Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakievycha NAN Ukrainy, 2013 (Seriiia “Istoriia movy”). – S. 187–209.
2. Voitiv H., Krovyt'ska O. Yevanhelskyi teksti “Slovnyk ukrainskoi movy XVI–pershoi polovyny XVII st.” / Hanna Voitiv, Olha Krovyt'ska // U sylovomu poli movy. Inni Petrivni Chepizi / Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy: uporiadn. H. V. Voronych. – K. : KMM, 2011. – S. 45–53.
3. Voitiv H., Krovyt'ska O. Kryterii doboru iliustratyvnoho materialu v istorychnomu slovnyku / Hanna Voitiv, Olha Krovyt'ska // Movni obrii: Zbirnyk pamiaty Levka Poliuhy / Vidp. red. O. Simovych. – Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakievycha NAN Ukrainy, 2013 (Seriiia “Istoriia movy”). – S. 34–48.
4. Hrynchyshyn D. H. Zdobutky viddilu movoznavstva v haluzi leksykohrafii / Dmytro Hrynchyshyn // Ukrainska istorychna ta dialektna leksyka; zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 2. – K. : Naukova dumka, 1995. – S. 37–44.

5. Hrynchyshyn D. Z istorii stvorennia istorychnoho slovnyka ukrainskoi movy / Dmytro Hrynchyshyn // *Ukrainska leksyka v istorychnomu ta arealnomu aspektakh / AN URSSR. Instytut suspilnykh nauk; Vidp. red. R. I. Kersta. – K. : Naukova dumka, 1991. – S. 5–18.*
6. Hrynchyshyn D. Slovnyk-dovidnyk z kultury ukrainskoi movy / [Dmytro Hrynchyshyn, Anatolii Kapeliushnyi, Oleksandra Serbenska, Zenovii Terlak]. – Lviv, 1996.
7. Hrynchyshyn D. Pamiatky ukrainskoi movy XVI–pershei polovyny XVII stolit / Dmytro Hrynchyshyn // *Zbirnyk pamiaty Yaroslavy Zakrevskoi. Dialektolohichni studii 3 / Vidp. red. P. Hrytsenko, N. Khobzei. – Lviv, 2003. – S. 132–142.*
8. Hrynchyshyn D. Slovnyk paronimiv ukrainskoi movy / Dmytro Hrynchyshyn, Oleksandra Serbenska. – K. : Rad. shk., 1986. – 221 s.
9. Humetska L. Pryntsypy stvorennia istorychnoho slovnyka ukrainskoi movy / Lukiia Humetska. – Kyiv, 1958. – 24 s.
10. Demska O. Vstup do leksykohrafiï / Orysiya Demska. – K. : Vyd. dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 2010. – 266 s.
11. Krovyt'ska O. Ukrainska leksykohrafiia: teoriia i praktyka [monohrafiia] / Olha Krovyt'ska. – Lviv, 2005. – 175 s.
12. Ohiienko I. Istorychnyi slovnyk ukrainskoi movy za redaktsiieiu Ye. Tymchenka / Ivan Ohiienko // *Ridna mova. – 1933. – Ch. 10. – S. 322–323.*
13. Peredriienko V. Baroko v konteksti stylovoho rozvytku staroukrainskoi literaturnoi movy druhoi polovyny XVI – pochatku XVIII st. / Vitalii Peredriienko // *Materialy VI Mizhnarodnoho konhresu ukrainistiv. Movoznavstvo : Zbirnyk naukovykh statei. – K., 2000. – Kn. 5. – S. 328–336.*
14. Poliuha L. Osobystist avtora v leksykohrafichnii tvorchosti / Levko Poliuha // *Slovo i dolia: Zbirnyk na poshanu Uliany Yedlinskoi / Redkol. : Ya. Isaievych (holova), N. Khobzei (vidp. red.), H. Dydyk-Meush, O. Simovych, M. Chikalo / Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. 14. – Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NANU, 2005. – S. 277–282.*
15. Sydni I. Lendau. Slovnyky: mystetstvo ta remeslo leksykohrafiï / Per. z anhl. – Kyiv : K.I.S., 2012. – 479 s.
16. Slovnyk ukrainskoi movy XVI – pershei polovyny XVII st. – Lviv, 1994–2013. – Vyp. 1–15 (vydannia ne zaversheno).
17. Slovnyk staroukrainskoi movy XIV–XV vv. Probnii zoshyt. – Kyiv : Naukova dumka, 1964. – 189 s.
18. Sorokyn Yu. Chto takoe ystorycheskyi slovar? // *Problemy ystorycheskoi leksykohrafiy. – Lenynhrad, 1977. – S. 4–27.*
19. Khobzei N. Hutsul'ski svity. Leksykon / [Nataliia Khobzei, Tetiana Yastremska, Oksana Simovych, Hanna Dydyk-Meush]. – Lviv, 2013. – 666 s.
20. Cherevko I. Frazeolohiia u pamiatkakh ukrainskoi movy XVI–XVII st.: semantyka, struktura, styl [monohrafiia] / Iryna Cherevko. – Lviv, 2013. – 236 s.

Стаття надійшла до редколегії 05.09.2018

Прийнята до друку 11.09.2018

SCIENTIFIC CENTER OF UKRAINIAN DICTIONARIES IN LVIV: HISTORY AND EXPERIENCE

Hanna Voitiv, Olha Krovytska

*Ivan Krypiakevych Institute for Ukrainian
Studies of NAS of Ukraine,
Kozelnitska Str., 4, 79026 Lviv, Ukraine,
e-mail: sadovyi7@gmail.com*

The problems of modern lexicography are revealed in the following article. The differences between proper lexicography that give a complete picture of the vocabulary of the language, comprehension of the language through dictionaries that is the practice of making dictionaries of different types and genres are emphasized in it.

The focus is on the many years of work on concluding different genres (historical, dialectical, translated, and educational) in the Ukrainian language department at the Institute of Ukrainian Studies named after I. Krypiakevych of the National Academy of Sciences in Ukraine, on the combination of theoretical and practical in the research of lexicographers' group.

Differences in approaches to dictionaries of different genres are determined. The peculiarity of lexicographic projects in educational lexicography which was attended by scientists outside the department in particular Professor O. A. Serbenska is that they can be used as spelling reference books. Innovative ideas in the work on these dictionaries are realized. Dialect dictionaries which supplemented the lexicographic frame with Hutsul, Transnistrian and other lexis are highlighted.

It was emphasized that the historic lexicography occupies a central place in the activity of the department; the long-term nature of this scientific work which has begun in the late 50's of the twentieth century and continues to this day is indicated. All stages of compiling «Old Ukrainian Dictionary of the XIV–XV Centuries» and «Dictionary of the Ukrainian Language of the First Half of XVII Century» are analyzed; mainly the establishment of the chronological boundaries of the dictionary, the principle of recordings' selection (manuscripts and old printed matter), the compilation of the source base list, the creation of a dictionary card, the publication and discussion of a booklet of the historical dictionary, the harmonization of vocabulary article structure, etc.

Key words: modern lexicography, lexicography theory, historical dictionary, dialect vocabulary, dictionaries.